Is je afkomst ook je toekomst in Vlaanderen? Hoe bepalend is migratie voor je leven hier? Clara van den Broek, dochter van een Vlaamse vader en een Algerijnse moeder, praat met vrouwen en mannen die het kunnen weten.

Van hier en ginder. Filosofe en schrijfster Alicja Gescinska

‘Ik heb zo de pest gehad aan mijn naam. Het is een litteken’

CLARA VAN DEN BROEK
ACTRICE, THEATERMAAKSTER EN SCHRIJFSTER (SKAGEN), EN COÖRDINEERT DE ACTEREN AAN HET ANTWERPS CONSERVATORIUM.

Ik was zeven en verwachtte een soort Disneyland. We verlieten Polen in een knaloranje Wartburg. Het was 1988, een jaar voor de val van de Muur. Douanebeambten bij het IJzeren Gordijn doorzochten al onze koffers. Hun Duitse woorden klonken hard. Mijn vader had papieren van een Franse camping die moesten doen geloven dat we voor twee weken op vakantie gingen. Hij was al een paar keer alleen heen en weer gereisd naar het buitenland, om aan te tonen dat hij niet het type man was dat wilde emigreren. Mijn twee oudere zussen en ik zaten opeengepakt op de achterbank.

“In Brussel vroegen mijn ouders de weg aan een voorbijganger bij het kanaal, in gebrekkig Frans, met handen en voeten. De man bleek een Pool! Hij verbleef in het Klein Kasteeltje. Daar nam hij ons mee naartoe.

“Het was er basic, met ijzeren bedden en kale muren, maar niet slecht. We kregen een vieruurtje met melk en koek. Bij het avondmaal mochten we kiezen tussen echte Coca Cola of Fanta. Mijn zussen en ik overlegden gedurende de dag wat we zouden nemen.

“Na drie maanden betrokken we een rijhuisje van het OCMW in het Oost-Vlaamse Lede. Ieder had zijn kamer, er was een badkamer, een keuken. Het was een heus verschil met de 16m² die we gewoon waren. Mijn ouders hadden ook wel een groter appartement in Warschau bewoond. Maar omdat mijn vader de communistische partij niet genegen was, moesten ze verhuizen naar zo’n typisch grijs blok. Ook toen de Muur gevallen was, wilden mijn ouders niet meer terug. Ze zijn geboren in de jaren 50, hadden alleen onvrijheid gekend, en geloofden nooit dat het er anders aan toe zou kunnen gaan in Polen. Ze vreesden als landverraders te worden gezien.”

Zo groeide Alicja Gescinska, nu doctor in de filosofie en schrijfster, op tot een Vlaamse met Poolse roots. We drinken koffie bij Starbucks in het station Brussel Noord, symbool van het leven in transitie dat ze leidt. Gescinska heeft de lichtste grijze ogen die ik ooit heb gezien. Een filmregisseur zou wel weten hoe haar te casten. Temeer omdat ze zo gedreven is, en beeldend spreekt, heel concreet ook. En een beetje grappig.

▶ Het Klein Kasteeltje in Brussel, waar Alicja Gescinska en haar familie een tijd hebben gewoond. © THOMAS LEGRÈVE

Bent u blij dat uw ouders zijn geëmigreerd?
Gescinska: “Nee, ik heb het hen lang kwalijk genomen. Zij hadden mij tot migrant gemaakt. Mijn ouders waren beiden ingenieur in Polen. Hier behoorden we tot het uitschot. Mijn moeder werkte als poetsvrouw. Als mensen haar op een feestje vroegen wat ze deed, was het gesprek snel gedaan. Mijn vader, die hier extra diploma’s heeft behaald, was eerst onderhoudsman in een school, en daarna kreeg hij allerlei slechte interimjobs aangeboden, bandwerk en meestal ’s nachts. Aan mij vroeg iedereen: ‘wat doe je hier?’, ‘ga je terug?’ De leerkrachten pikten mij er altijd uit om mijn ‘moeilijke’ naam op het bord te schrijven. Of wanneer ze de namenlijst voorlazen, was het: ‘Oei, dit is een moeilijke naam *zenne*, die ga ik niet voorlezen.’

“Mensen gaan er meestal van uit dat ik geen diploma heb. Ze articuleren trager en spreken wat luider. ‘Ah jij hebt wel een diploma? En ging dat goed?’ ‘Ja, best wel, ik heb een doctoraat behaald.’ ‘Ah ja??? Hier of... in Polen?’”

Gescinska speelt het goed na. Ik zie het zo voor me. Het vleugje Oost-Vlaams accent in haar tongval helpt daarbij. Ik herken de manier van doen, ben zelf uit Oost-Vlaanderen. Haar lichte ogen bedwelmen me tegelijk een beetje. Als ik niet wist dat ze Poolse was, zou ik het dan zien? Aan haar opmaak misschien? Zou ik het haar vragen? Ze vertelt voort.

“Polen wordt nog vaak gezien als een achterlijk land waar men zich verplaatst met paard en kar. Ik kan wijken tonen in Warschau die lijken op New York. Maar toen ik onlangs uitgenodigd werd in het Canvas-programma *De Afspraak*, om te spreken over de overwinning van de eurosceptische conservatief-katholieke PiS-partij, werd Polen belachelijk in beeld gebracht: een omaatje in een oud interieur, met koekjes en koffie, luisterend naar Radio Maryja. Maar PiS heeft ook jonge intellectuele kiezers. Veel interessanter was het geweest om zo iemand te interviewen, in een mooi gedeelte van Warschau.”

In uw boek De verovering van de vrijheid typeer jij de Slavische ziel als lui.
“Dat is geen biologisch feit. De luiheid die Gontsjarov, Dostojevski en anderen beschrijven, heeft te maken met de tijdgeest van toen: de landadel was uitgeblust en gedemotiveerd.”

Maar u herkent diezelfde ‘ziel’ in uw vader en in uzelf?
“Dat heeft ook met omstandigheden te maken. Mijn vader is in een context geboren en opgegroeid waarin hij zijn lot niet kon veranderen. Ook ik heb lang het gevoel gehad dat de teerling geworpen was, dat ik aan de onderlaag van de samenleving zou blijven hangen, altijd een Gescinska. Niets is zo moeilijk als veranderen van sociale klasse. Mijn parcours van het Klein Kasteeltje tot doctor in de filosofie is een uitzondering, het is geen maat voor de werkelijkheid. Mensen van betere afkomst zullen over het algemeen beter wonen, werken en leven dan mensen van slechtere stand of migranten, ook al zijn ze half zo intelligent, creatief of daadkrachtig. Zelfs Barack Obama geeft toe dat de American Dream een leugen is. Het is de uitzondering waarover vervolgens een boek geschreven wordt.”

> ‘Het ontworteld zijn heeft mij al veel pijn bezorgd. Ik ben nergens echt thuis. Er is altijd iets wat ik mis’

Hoe verliep uw parcours?
“Ik heb mij vier keer zo hard moeten bewijzen als een ander voor hetzelfde effect. Ik studeerde moraalwetenschappen aan de Universiteit Gent. Onze eigen professoren kenden onze capaciteiten na een tijdje. Maar we hadden ook vakken op andere faculteiten. Op een bepaalde paper kreeg ik van een prof die me niet kende een tien, terwijl ik normaal achttienen haalde. Toen ik hem vroeg hoe dat kwam, antwoordde hij: ‘Ah ben jij dan een goede student? Op basis van je naam had ik dat niet gedacht!’ Ik ben toen naar de ombudsdienst gestapt, maar die heeft niets gedaan. Als mijn familienaam De Gught was geweest, had ik zeker betere punten gekregen, of had de ombudsdienst ingegrepen.”

Hebt u ooit gedacht om uw naam te veranderen?
“Ik wilde mijn roman *Een soort van liefde* eerst uitgeven onder een geslachtsloos pseudoniem, A.G. Lechman. Ik heb zo de pest gehad aan mijn naam. Het is een litteken. Mijn enige troost is dat als men mijn naam onthoudt, het wel zal betekenen dat men mijn boek echt goed vindt.”

Wilt u graag terug naar Polen?
“Nee, ik ben geen echte Poolse meer, en Polen staat niet open voor nieuwkomers. Toen we acht jaar nadat we in België waren aangekomen, op vakantie gingen naar Polen, vroegen de kinderen daar: ‘van waar ben je?’ en ‘wanneer ga je terug?’ Dezelfde vragen als in België. Ik probeer de grenzen niet meer zo te voelen. Ik heb net drie jaar in Amerika gewoond. Nu ben ik hier. Ik zie mij in Warschau, Berlijn, Amsterdam, Parijs, Londen wonen. Het ontworteld zijn heeft mij al veel pijn bezorgd. Ik ben nergens echt thuis. Er is altijd iets wat ik mis.

“Maar de positieve kant is dat ik overal thuis kan zijn. Nu ben ik niet meer boos dat ik migrant ben. Connie Palmen zei me: ‘De verscheurdheid van de ziel is een blijvende bron van inspiratie.’ Een cocon, of navelstaarderij, is makkelijker, maar biedt minder kansen tot groei. Ik wil mij over niets meer schamen.”

Hoe ging het met het Pools zijn in Amerika?
“In Amerika is migrant zijn bijna iets positiefs.

Ik stond op een dag in een postkantoor, waar een Chinese vrouw net haar Green Card kreeg. De postbeambte riep uit: ‘*Congratulations!*’ En dan voor iedereen in het kantoor: ‘*This lady has got her Green Card!*’ Iedereen applaudisseerde. Ik zie het hier echt niet gebeuren dat men uitroept: ‘Joepie, je mag in Vlaanderen blijven!’ Toen ik vertrok, zei men: ‘*Such a pity, you’re such a great value for our country.*’ Oké, ik was geen latino uit een dorpje. Maar hier ben ik ook hooggeschoold.”

> ‘Het grootste kwaad dat het kolonialisme heeft aangericht, is niet het ontginnen van grondstoffen, maar de superioriteit waarmee men aankwam’

U schrijft dat het individu een persoonlijke verantwoordelijkheid heeft in het veroveren van het geluk. Hoe zit dat met betrekking tot de migrant?
“Geografische mobiliteit zou evident moeten zijn. Maar als je ergens heen gaat, moet je respect hebben voor wat er al is. Het grootste kwaad dat het kolonialisme heeft aangericht, is niet het ontginnen van grondstoffen, maar de superioriteit waarmee men aankwam. De nieuwkomer moet zijn eigen identiteit niet verloochenen, maar wel het nieuwe omarmen, een hand uitsteken, de taal proberen leren.”

Migranten getuigen dat, hoezeer ze hun hand ook uitsteken, ze vaak geen hand terug krijgen.
“Het moet van beide kanten komen. De autochtoon moet ervan uitgaan dat de nieuwkomer zijn best doet. Racisme is een feit. Kwetsuren zijn een feit. Laten we daar niet bij blijven zitten. Ik heb ook met racisme te maken gehad, maar trek mij op aan de positieve dingen.

“Ik ben niet voor ‘Polonia’, de zelfbedruipende Poolse gemeenschap die je overal in de diaspora vindt. In Brussel kun je als Pool perfect leven zonder een woord Frans of Nederlands te spreken. Dat is niet goed.”

U bent moeder van twee, en zwanger van je derde kind. In welke taal voedt u uw kinderen op?
“Ik spreek Pools met mijn kinderen, zodat ze hun roots kennen. Ze spreken ook Engels en Nederlands. Mijn man is van hier. Meertaligheid geeft een grote vreugde. Hoe meer talen men spreekt, hoe meer mens men wordt, en hoe meer aspecten van de wereld men kan begrijpen en omarmen, want elke taal structureert de werkelijkheid anders. Sommige dingen zijn onvertaalbaar.”

Alicja Gescinska

- *1981, Warschau
- Studeerde moraalwetenschappen aan de UGent en doctoreerde in 2012 in de filosofie
- Doceerde tot 2016 politieke wetenschappen aan Princeton University en Amherst College
- Gaat weldra aan de slag bij Canvas
- Publiceerde in 2011 *De verovering van de vrijheid* (non fictie, filosofie), en in 2016 *Een soort van liefde* (roman)

▶ Gescinska: ‘Meertaligheid geeft een grote vreugde. Hoe meer talen men spreekt, hoe meer mens men wordt.’ © THOMAS LEGRÈVE

Maandag in de reeks Van hier en ginder:
MERYAME KITIR